

Discussienota Hoger Kunstonderwijs in Vlaanderen: een toekomst in academisch en professioneel perspectief

Historiek

Bij de invoering van de bachelor-masterstructuur in Vlaanderen heeft het hoger kunstonderwijs (HKO) er voor gekozen om alle kunstopleidingen van twee cycli om te vormen naar academische bachelors (180 stp) en masters (60-120 stp). Dit was wat de structuur betreft niet meer dan logisch, aangezien het op dat moment ging om opleidingen met een studieduur van 240 tot 300 studiepunten, die al leidden tot de graad van 'meester'. De omvorming naar academische bachelors en masters impliceerde een op het eerste gezicht even vanzelfsprekende inhoudelijke keuze: de opleidingen van twee cycli waren immers sinds 1994 'van academisch niveau'. Toch bleek die inhoudelijke keuze een ingrijpend proces in zich te dragen: het betekent namelijk dat de opleidingen *geacademiseerd* dienen te worden: het onderwijs moet ingebed worden in onderzoek. Deze inbedding was voor het hoger kunstonderwijs niet vanzelfsprekend, want 'onderzoek in de kunsten' was binnen de Vlaamse context een heel nieuw begrip. Diploma's van doctor in de kunsten konden op dat moment zelfs nog niet uitgereikt worden in Vlaanderen.

Na de invoering van de bama-structuur werden er de voorbije jaren vooral discussies gevoerd over de wenselijkheid ervan en over de definitie van '*onderzoek in de kunsten*' en '*academisering*'. Ook in de kunstwereld buiten het onderwijs heeft het begrip academisering tot verwarring geleid, met sterke polemiek tot gevolg. Hoewel deze laatste discussies op zich zinvol zijn en nog stof tot nadenken en onderzoek geven voor vele jaren, geven ze weinig houvast bij de praktische implementatie van de academisering binnen de opleidingen, die intussen wel aan de gang is. Daarbij komt dat deze discussies ook voeding hebben gegeven aan onzekerheid bij een deel van het personeel van de kunstopleidingen. De 'deadline' van 2013 komt ook snel dichterbij. Dat moment is immers het ijkpunt voor de meting van het welslagen van de academisering.

Waar dus de keuze voor academisch hoger kunstonderwijs, academische bachelors en masters, op het eerste gezicht volledig logisch was, werden de consequenties ervan nadien in het veld als veel minder vanzelfsprekend ervaren. Stemmen gingen op om op zijn minst een deel, zo niet het gehele hoger kunstonderwijs om te vormen tot professioneel onderwijs, of er een heel eigen invulling aan te geven: '*artistieke*' bachelors en masters. Wat dat laatste in de praktijk betekende was evenwel niet duidelijk. Het concept bleef vaag en dubbelzinnig op het gebied van de inbedding van het onderwijs in onderzoek. De logica van het structuurdecreet laat hierover nochtans geen twijfel bestaan: een master is 'per definitie' ingebed in onderzoek. Een *artistieke* master zou dus noodgedwongen een *academische* master zijn, binnen het bestaande decretale kader. Maar het structuurdecreet biedt wel een andere piste: een professionele bachelor, die minstens 180 studiepunten bedraagt, maar ook perfect 240 studiepunten kan inhouden.

Om een antwoord op de vragen rond de structuur en het profiel van het hoger kunstonderwijs van de toekomst te krijgen, heeft het departement onderwijs een verkenning gedaan van de stand van zaken in een aantal Europese landen (o.m. Engeland, Nederland, Finland, Zweden), waarbij we de departementshoofden van het hoger kunstonderwijs nauw

hebben betrokken. Kennis van buitenlandse systemen van hoger kunstonderwijs en onderzoek is immers noodzakelijk om op een gefundeerde manier beslissingen te nemen voor Vlaanderen. Wij hebben begin 2007 in een relatief uitgebreid consultatieproces het veld bevraagd, en hebben getracht een consensus te bereiken over hoe het hoger kunstonderwijs van vandaag en morgen er moet uitzien. In maart 2007 heeft het hoger kunstonderwijs zich uitgesproken voor een voortzetting van het academiseringsproces. De conclusies die wij getrokken hebben uit de internationale benchmarking en het consultatieproces zetten we hieronder uiteen, zonder daarmee de mogelijkheden tot verdere discussie hierover te willen beperken.

Academisering van het hoger kunstonderwijs: begrippenkader

Academisering

Het begrip 'academisering' duidt het proces aan waarbij hogeschoolopleidingen van 'academisch niveau' maar met een beperkte profilering op het gebied van onderzoek, in samenwerking met de universiteiten worden omgevormd tot (academische) 'masters'. In het bijzonder binnen het Hoger Kunstonderwijs heeft de term in de beginfase wat verwarring veroorzaakt door de verwantschap met 'academie', maar intussen is het woord volledig ingeburgerd.

Ondanks de Vlaamse context van de uitdaging is het een misvatting dat academisering op zich ook een typisch Vlaams fenomeen zou zijn. De dynamiek van academisering, de (sterkere) inbedding van onderwijs in onderzoek, is een internationaal gegeven, in het bijzonder in die landen die hoog inzetten op kwaliteit van het onderwijs. Academisering vormt daarbij de garantie voor innovatie die noodzakelijk blijkt om kwaliteit te blijven garanderen binnen een domein én binnen het onderwijs in dat domein.

Dit geldt evenzeer voor het onderwijs in de kunsten, waar academisering niets onnatuurlijks, zinloos of naast de kwestie is, maar in tegendeel een noodzakelijk proces in de ontwikkeling van een vorm van artistieke kennis die nodig is voor de continue ontwikkeling van de kunsten als 'vakgebied'. Overall in het buitenland heeft een gelijkaardig proces plaats, waarbij 'academisering' de groei naar maturiteit typeert van kunstopleidingen binnen een academische context, ook al krijgt het niet noodzakelijk die naam. De 'academisering' moet er garant voor staan dat studenten worden opgeleid tot onderzoekende artiesten die innovatief en kritisch zijn binnen hun eigen vakgebied en aan de grenzen ervan. Academisering van het hoger kunstonderwijs is in dat opzicht niet alleen wenselijk, maar ook noodzakelijk, ook voor Vlaanderen.

Dit betekent tegelijk ook dat het artistieke steeds primeert. Het hoger kunstonderwijs moet in de eerste plaats kunstenaars opleiden. Academisering staat dus niet los van het artistieke, maar maakt er integraal deel van uit. Academisering verandert wel deels het profiel, maar niet het uiteindelijke doel van de opleiding: opleiden tot betere kunstenaars. Studenten van het hoger kunstonderwijs onderzoeksvaardigheden aanleren die losstaan van het artistieke, als een niet discipline-eigen opleidingsonderdeel, is dus niet zinvol. Dat is overigens ook zo voor alle andere academische of academiserende opleidingen.

Onderzoek in de kunsten

Maar wat is dan onderzoek 'in' de kunsten? Want ook deze terminologie is in Vlaanderen relatief nieuw, en schept daardoor verwarring en onzekerheid. Het gaat hier niet over een

definitieprobleem. Er is geen specifieke definitie nodig van 'onderzoek in de kunsten', net zomin als van 'onderzoek in de taalkunde' of 'onderzoek in de wiskunde'.

Wél gaat het over wat aanvaard kan worden als kwaliteitsvolle output van onderzoek in de kunsten. Ook dit debat is niet uniek voor Vlaanderen, maar wordt internationaal gevoerd. Dat internationale debat blijkt naar een consensus te evolueren, die de eigenheid van het 'academisch' kunstonderwijs respecteert zonder afbreuk te doen aan de internationaal aanvaardde kwaliteitscriteria voor wetenschappelijk onderzoek in het algemeen. Deze consensus komt er op neer dat elke vorm van artistieke output (kunstwerk, compositie, tentoonstelling, portfolio, ...) in principe kan aanvaard worden als output van onderzoek in de kunsten, naast klassieke vormen van onderzoeksoutput zoals publicaties en citaties. Het komt er echter op aan de output die resultaat is van onderzoek te onderscheiden van output die dat niet is. Met andere woorden: niet elke kunstwerk is het resultaat van onderzoek, maar een kunstwerk kan wel het resultaat van onderzoek zijn en kan zelfs het belangrijkste resultaat van onderzoek zijn. Essentieel is de kwaliteitsbeoordeling en die beoordeling moet gebeuren door *peers*. Het onderzoek in de kunsten kan daarbij op exact dezelfde wijze geëvalueerd worden als alle ander wetenschappelijk onderzoek, met dezelfde criteria en procedures, zoals ondermeer de Research Assessment Exercise (RAE) in Engeland aantoon¹.

Het is erg belangrijk dat er discipline-eigen indicatoren ontwikkeld worden en dat hierbij internationale standaarden worden gehanteerd. De internationale standaarden voor excellentie zijn eigenlijk overal dezelfde: 'significance' (de bijdrage van het onderzoek aan de kennisproductie, het denken en het begrijpen van een praktijk of discipline), originaliteit (de ontwikkeling van nieuwe methodes of nieuwe formuleringen of nieuwe expressievormen) en 'rigour' (in de zin van intellectuele precisie en het hanteren van een systematische methode). Het komt aan de sector en elke discipline toe om deze excellentiestandaarden in te vullen. Met deze standaarden kunnen we de kunstpraktijk onderscheiden van de kunstpraktijk-als-onderzoek. Op dit vlak is er in Vlaanderen nog een hele weg te gaan, en moeten we ook de internationale ontwikkelingen opvolgen. Ook dit maakt deel uit van het academiseringsproces.

Of 'onderzoek in de kunsten' dan valt onder de term 'wetenschappelijk onderzoek' of niet is een terminologische discussie, die niet echt bijdraagt tot de helderheid van het debat: onderzoek in de kunsten is een normale – zij het specifieke – vorm van onderzoek, net als alle andere vormen van wetenschappelijk onderzoek.

Doctoraten in de kunsten

Ook doctoraten in de kunsten zijn een nieuw gegeven in Vlaanderen. Sinds het academiejaar 2005-2006 kunnen de universiteiten in het kader van een associatie en in nauwe samenwerking met de hogescholen een doctoraat in de Audiovisuele en beeldende kunst en in de Muziek en podiumkunsten uitreiken. De samenwerking tussen hogescholen en universiteiten moet de garantie bieden dat zowel de artistieke als de onderzoekskwaliteit van het doctoraat bewaakt wordt.

¹ Binnen de RAE wordt de kwaliteit van onderzoek op basis van de volgende kerncriteria beoordeeld: Originality, Significance & Rigour. Zie voor meer info op www.rae.ac.uk en meer specifiek <http://www.rae.ac.uk/pubs/2005/01/rae0105.pdf> voor de handleiding voor de panels die het onderzoek beoordelen.

In sommige van de ons omringende landen heeft men al veel langer ervaring met doctoraten in de kunsten. In Engeland en Finland hebben kunstenaars al sinds de jaren '70 de mogelijkheid om te doctoreren. We stelden vast dat dergelijke doctoraten steeds een erg individuele invulling kunnen krijgen afhankelijk van het onderwerp en van de methodiek die de doctorandus kiest als meest geëigend voor het eigen onderzoek. Een doctoraat kan dus sterk praktijkgericht zijn, of meer theoretisch, of een combinatie van de twee, en dat uit zich niet alleen in de inhoud maar ook in de vorm van het doctoraat. De diversiteit in modellen van doctoraten is een meerwaarde die het onderzoek ten goede komt, en dus bewaakt moet worden. Wel valt het op dat een doctoraat zonder enig discursief gedeelte erg zeldzaam is, en in de meeste instellingen zelfs niet wordt aanvaard. Het discursieve gedeelte is vaak erg belangrijk of zelfs het belangrijkste, ook voor (gerenommeerde) kunstenaars die doctoreren. Ook stellen we vast dat een doctoraat in de kunsten, net als elk ander doctoraat, het begin vormt van een artistieke onderzoekscarrière, en niet de ultieme bekroning is van een artistieke carrière. Dat betekent meteen ook dat het doctoraat op zich geen bewijs is van artistieke excellentie, maar wel een kwalificatie die behaald wordt als de doctorandus een aantal (artistieke onderzoeks-) competenties heeft verworven. Ook dit is niet typisch voor de kunsten, maar geldt binnen elke discipline (met uitzondering uiteraard van de eredocoraten).²

Een globaal raamwerk voor het hoger kunstonderwijs

Rationalisering van het onderwijsaanbod

De rationalisering van het opleidingsaanbod is ook binnen het hoger kunstonderwijs een noodzaak om de kwaliteit van het onderwijs in de toekomst te borgen. De rationalisering zal associatieoverschrijdend moeten bekeken worden. De samenwerking tussen de verschillende departementen die geïntensiveerd naar aanleiding van de discussies rond academisering en de internationale benchmarking, moet zich verder concretiseren in een globaal plan voor heel Vlaanderen dat door de hele sector, departementen, instellingen én associaties, gedragen wordt.

Vandaag zijn er al concrete plannen binnen de associaties van Antwerpen en Leuven tot samenwerking en rationalisatie binnen de eigen kunstdepartementen, maar gesprekken tussen associaties dienen verder aangeknoopt te worden. In het bijzonder binnen de Muziek en Podiumkunsten is een echte optimalisatie van het aanbod – bijvoorbeeld in het aanbod van een bepaald muziekinstrument of muziekstijl – enkel mogelijk als over de associatiegrenzen heen wordt gekeken. Er moet gekeken worden naar mogelijkheden voor taakverdeling en samenwerking, niet enkel op opleidingsniveau maar ook zeker op het niveau van afstudeerrichtingen.

² Het structuurdecreet definieert het doctoraat als volgt: Art. 12. § 6: “De voorbereiding van een doctoraatsproefschrift heeft tot doel de vorming van een onderzoeker die op een zelfstandige wijze een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling en de groei van de wetenschappelijke kennis; het proefschrift moet blijken geven van het vermogen tot de creatie van nieuwe wetenschappelijke kennis in een bepaald vakgebied of over vakgebieden heen op grond van zelfstandig wetenschappelijk onderzoek met inbegrip van de kunsten en het proefschrift moet kunnen leiden tot wetenschappelijke publicaties.” Binnen het ‘Qualifications Framework for Higher Education’ wordt het doctoraat eveneens in termen van ‘learning outcomes’ gedefinieerd: zie http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050218_OF_EHEA.pdf.

Selectie van studenten

Ook een strengere selectie, met een beperking van het aantal studenten tot gevolg, moet op de agenda van die besprekingen staan. Een strengere selectie, met behoud van financiering, kan de kwaliteit van de opleidingen ten goede komen. Op dit moment zijn er contingenten bepaald, die een effect hebben op de financiering, maar opleidingen kunnen toch nog steeds een hoger aantal studenten opnemen. Soms nemen opleidingen studenten op die aan andere instellingen niet geslaagd zijn voor de toelatingsproef.

Artikel 68 van het structuurdecreet en artikel 16 van het flexibiliseringsdecreet beschrijven de toelatingsproef voor de studiegebieden Muziek en Podiumkunsten en Audiovisuele en Beeldende Kunst. Momenteel wordt deze ingericht door de instellingen zelf, en kan een student in één academiejaar deelnemen aan meerdere toelatingsproeven. Om versnippering te voorkomen en een algemene kwaliteit van de instroom te garanderen, zou het beter zijn deze toelatingsproeven centraal – dus op Vlaams niveau maar wel gezamenlijk door de instellingen zelf – te organiseren.

Momenteel zijn de meeste kunstopleidingen academische opleidingen. Een doorstroom van de academische bachelor naar de academische master is een vanzelfsprekendheid. In de nieuwe opleidingsvisie, met een grotere verwevenheid van onderzoek, is deze vanzelfsprekendheid er soms niet meer. De masteropleiding vereist soms andere startcompetenties en interessesferen dan de voorgaande bacheloropleiding kan bereiken. Een tweede selectiemoment voor de mastercyclus kan wenselijk zijn. De specificaties hiervan dienen, in overleg met het werkveld, verder uitgewerkt te worden.

Financiering

Een strengere selectie van de studenten mag uiteraard niet financieel bestraft worden. Het nieuwe financieringsdecreet beloont vandaag een toename van het aantal studenten. Voor de kunstopleidingen blijven, wat de basisfinanciering betreft, de principes van het hogescholendecreet van kracht. Voor een beperkt aantal studenten wordt voorzien in een hogere financiering.

Daarnaast voorziet het decreet voor de begrotingsjaren 2008 en 2009 een extra financiering van 1.000.000 euro voor de hogescholen met opleidingen in de studiegebieden audiovisuele en beeldende kunst en muziek en podiumkunsten. Het rationalistiefonds voorziet 500.000 euro specifiek voor de kunsten, dat verhoogd wordt met 1.000.000 euro, indien er voor 30 november 2008 een goedgekeurd rationalistatieplan is.

Daarnaast moet er ook onderzocht worden hoe onderzoek in de kunsten beter kan gefinancierd worden dan vandaag het geval is. Bestaande financieringskanalen voor onderzoek zijn meestal niet aangepast aan de specificiteiten van onderzoek in de kunsten. De betrokken financierende instanties voor wetenschappelijk onderzoek moeten uitzoeken of aanpassingen aan de formaliteiten van de bestaande financieringskanalen (niet aan de criteria of standaarden) mogelijk zijn zodat het ook voor onderzoekers in de kunsten mogelijk wordt om financiering te genereren uit die kanalen. Dat kan via specifieke evaluatiecommissies voor onderzoek in de kunsten of door toevoegen van leden met de juiste expertise aan bestaande commissies. Soms zal het nodig zijn bepaalde formele vereisten aan te passen. Ook moet rekening gehouden worden met de eigen indicatoren van elk type van onderzoek. Als dit niet haalbaar is op korte termijn dan moet gedacht worden aan een (tijdelijk) specifiek financieringskanaal voor onderzoek in de kunsten.

Hertekenen studieaanbod

Vlaanderen heeft nood aan academische opleidingen in het hoger kunstonderwijs. Het academiseringsproces heeft vandaag al een bijzondere meerwaarde gecreëerd en mag niet afgeremd worden. Dat betekent echter niet dat er geen professioneel aanbod in het hoger kunstonderwijs noodzakelijk of mogelijk is. Voor sommige specifieke beroepen is een meestal korter, professioneel traject wel erg interessant en nodig. Er bestaat trouwens al een beperkt professioneel aanbod binnen het hoger kunstonderwijs, en dat aanbod mag best nog uitgebreid worden. Een volledige ontdubbeling van het hoger kunstonderwijs in een professioneel en een academisch aanbod is echter niet zinvol.

Dit vraagt dan ook een grondige hertekening van het curriculum. Het is aan de instellingen zelf, maar steeds in onderling overleg, om de profielkeuze te maken. Dit moet dan ook bekeken worden in een globaal rationeel raamwerk voor het hoger kunstonderwijs in Vlaanderen

Een uitbreiding van dat professioneel aanbod betekent niet dat er automatisch ook meer opleidingen moeten komen. Het betekent ook geenszins dat er meer studenten in het hoger kunstonderwijs zouden moeten instromen. Wel betekent het dat we moeten streven naar een meer divers, meer op elkaar afgestemd en meer gespecialiseerd onderwijsaanbod en dat het ook op een rationele wijze in Vlaanderen moet worden aangeboden.

De uitbreiding van het professionele aanbod kan op verschillende manieren gebeuren, afhankelijk van het studiegebied. Concrete denkplaatjes worden hieronder voorgesteld.

HERBEKIJKEN STUDIEGEBIEDEN

Een heel aantal professionele opleidingen die kunstgerelateerd zijn situeren zich vandaag om historische redenen binnen het studiegebied Industriële Wetenschappen en Technologie (IWT), o.a. de professionele bacheloropleiding 'audiovisuele technieken'. Deze opleidingen hebben hun academische zusteropleidingen binnen het hoger kunstonderwijs. De opleidingen audiovisuele technieken (assistentie; beeld, geluid, montage; fotografie; film, TV en video) zouden beter in het hoger kunstonderwijs ge(re)ïntegreerd worden.

Aangezien voor deze opleidingen vaak een nogal uitgebreide technische apparatuur nodig is kan een integratie in het HKO (bij voorkeur dan ook fysisch) leiden tot een rationeler gebruik van middelen. Daarbij zal selectie aan de instroom van deze professionele bachelors mogelijk worden. De meeste van deze IWT-opleidingen kampen nu met een te grote instroom, omdat de artistieke mogelijkheden van de student nu niet vooraf getoetst kunnen worden en de belangstelling voor deze opleidingen o.a. door media-aandacht sterk gestegen is. Dit leidt tot ondercapaciteit aan infrastructuur en apparatuur en kan dus effect hebben op de kwaliteit van die opleidingen.

Anderen situeren zich binnen het studiegebied Architectuur, o.a. binnenhuisarchitectuur, landschaps- en tuinarchitectuur, ...

Hoewel deze opleidingen meer technisch en professioneel van aard zijn, zijn ze artistiek gezien nauw verwant met de opleidingen binnen het HKO. De opleidingsprogramma's kennen de laatste jaren een duidelijker profilering in de richting van creativiteit, mediakritiek en inhoudelijke beschouwing. De recente fusieplannen van de kunst- en architectuurscholen van de Leuvense associatie tonen die verwantschap met de kunstopleidingen ook aan: ook de kunstgerelateerde IWT-opleidingen worden daarin geïntegreerd.

UITBREIDEN PROFESSIONEEL AANBOD

Naast de bestaande professionele aanbod in de kunsten is het best denkbaar dat er voor de huidige academische opleidingen ook een professioneel aanbod gewenst is. Dit kan zowel ideologische redenen hebben, naar de inhoud van de opleiding toe, als een vraag van de arbeidsmarkt. We kunnen hier ondermeer denken aan juweelontwerp en edelsmeedkunst, mode, drama, ...

De doelstellingen en learning outcomes van een professionele opleiding verschillen aanzienlijk van die van een academische opleiding. Zo is de onderzoekscomponent minder prominent aanwezig. Studenten krijgen ook een diploma van bachelor en niet van master. Maar voor de studenten van een professionele opleiding blijft een doorstroming naar de bestaande masters via een schakelprogramma mogelijk.

Zo moet het mogelijk zijn dat bestaande opleidingen of afstudeerrichtingen binnen audiovisuele en beeldende kunsten waarvoor (ook) een professioneel aanbod gewenst of aangewezen is, een plaats krijgen binnen de opleiding beeldende vormgeving. We denken hier ondermeer aan juweelontwerp en edelsmeedkunst, mode, ... Voor de studenten van de professionele bachelor blijft een doorstroming naar de bestaande masters via een schakelprogramma steeds mogelijk. De omvorming van een academisch naar een professioneel traject vergt wel een macrodoelmatigheidstoets door de Erkenningscommissie en een toets nieuwe opleiding bij de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie NVAO. Deze procedure is ook logisch, want de doelstellingen en learning outcomes van een professionele opleiding verschillen aanzienlijk van die van een academische opleiding. Dit vraagt dan ook een grondige hertekening van het curriculum. Het is aan de instellingen zelf, maar steeds in onderling overleg, om de profielkeuze te maken. Dit moet dan ook bekeken worden in een globaal rationeel raamwerk voor het hoger kunstonderwijs in Vlaanderen .

In de podiumkunsten is het aanbod vandaag voor een belangrijk deel binnen het professioneel gericht onderwijs gesitueerd. Voor dans en musical is het huidige aanbod een professionele bachelor van 180 studiepunten, en ook de nieuwe pop- en rockopleiding zal een professionele bachelor worden. De drama en woordkunstopleidingen zijn bezig met de academisering, daar is er momenteel dan weer geen professioneel aanbod voorzien. Er zit een zeker gebrek aan logica in dit onderscheid, want naar beroepsprofiel nadien lijken de verschillen niet zo groot. Een opleiding tot podiumkunstenaar, of het nu in de muziek, dans, theater of in het woord is, (een strikte opdeling lijkt trouwens in de hedendaagse context van de podiumkunsten steeds minder en minder relevant) kan perfect op drie jaar tijd, wanneer de focus duidelijk professioneel gericht is en de studenten de competenties verwerven die hen toelaten om direct uit te stromen naar de arbeidsmarkt. Heel wat studenten wachten trouwens niet tot ze hun diploma op zak hebben om al professioneel bezig te zijn. We menen dan ook dat het niet meer dan logisch zou zijn dat het professioneel aanbod binnen de podiumkunsten zou uitgebreid worden naar de opleidingen drama en woordkunst. Daarbij zal moeten bekeken worden of in die gevallen 180 studiepunten in de toekomst zullen volstaan, een punt dat ook voor de musical nog niet geheel uitgeklaard is.

Dit betekent geenszins dat academisering in deze sector van het hoger kunstonderwijs geen zin heeft (gehad). In tegendeel, ook in deze sector is ook een academisch aanbod noodzakelijk, onder de vorm van een master. Alleen zal het voor de podiumkunsten geen generiek doorstroomtraject zijn zoals bij de meeste huidige kunstopleidingen, maar een bewuste keuze van een beperkt aantal studenten. Studenten kunnen onmiddellijk doorstromen naar de master, maar kunnen ook hun masteropleiding later starten.

De uitbreiding van het aanbod professionele opleidingen in het hoger kunstonderwijs moet tot doel hebben een kwalitatief hoogstaand en ambitieus aanbod te ontwikkelen dat sterk professioneel en arbeidsmarktgericht is. Dit moet aldus toelaten de 'academic drift' tegen te gaan.

UITBREIDING PROFESSIONELE BACHELOR BEELDENE VORMGEVING

De bestaande professionele bachelor in de beeldende vormgeving binnen de grafische en reclamevormgeving (180 stp) leidt op tot een specifiek beroep waarvoor er een duidelijke en relatief grote vraag is op de arbeidsmarkt. De afgestudeerden nemen een andere plaats in op de arbeidsmarkt dan de afgestudeerden van de 'vierjarige' academische zusteropleiding in de beeldende kunsten. Vandaag wordt deze professionele bacheloropleiding enkel aangeboden binnen de WenK, aan Sint-Lucas Gent, en die opleiding zit aan haar maximale capaciteit van gemiddeld 160 studenten. De vraag voor deze opleiding bij de studenten blijkt groter dan het huidige aanbod, en deze vraag is nog toegenomen door de invoering van de academisering. De onderwijsbevoegdheid voor deze professionele bachelor zou dan ook uitgebreid kunnen worden naar andere instellingen, zodat meer studenten die geen academische opleiding wensen of aankunnen, een professionele opleidingsmogelijkheid binnen de grafische en reclamevormgeving kunnen krijgen.

MUZIEK EN ONDERWIJS

Voor wat de opleidingen in de muziek betreft blijkt een opleiding van ten minste 300 studiepunten noodzakelijk voor een voldoende hoog artistiek niveau om als zelfstandig artiest aan de slag te kunnen. In deze opleiding worden trouwens niet enkel artistieke competenties verworven, het is duidelijk dat van een afgestudeerde master in de muziek vandaag veel meer verwacht kan worden dan louter het goed beheersen van een instrument.

Een groot deel van de afgestudeerde muzikanten komt terecht in het onderwijs. Er zijn veel verschillende beroepen in het muziekonderwijs, en ze situeren zich op verschillende niveaus: (kunst)secundair onderwijs, deeltijds kunstonderwijs, hoger onderwijs en volwassenenonderwijs, en posthogeschoolonderwijs.

Als je vandaag aansluitend op een masterdiploma een lerarenopleiding volgt moet je op zijn minst 330 studiepunten verworven hebben voor je in het leerplichtonderwijs of het deeltijds kunstonderwijs (DKO) terecht kan voor een job. Men kan zich afvragen of voor deze onderwijsberoepen een zo lange opleiding wel altijd noodzakelijk is. Anderzijds blijkt de kunstgerichte lerarenopleiding vandaag te weinig afgestemd op een later beroep in KSO of DKO. Dit bleek op een recente discussiedag van de Vlaamse Onderwijsraad over de aansluiting binnen het kunstonderwijs.³ Met name ook de brede lesbevoegdheid (en dus minder sterke specialisatie) van afgestudeerden zou soms problemen scheppen. Vanuit het HKO-veld werd dan ook gesuggereerd om specifiek voor toelating tot de ambten in de lagere graden van het DKO, de afgestudeerde bachelors in de muziek toe te laten tot de lerarenopleiding.

In Europa zien we echter de evolutie naar meer masters in het onderwijs.⁴ Uitstroom kan uiteraard op individueel initiatief van de student op elk moment van de studie, maar kan vandaag geen bewuste finaliteit zijn van de academische bachelor. Een arrest van het

³ Zie ook de discussietekst 'de aansluitingsproblematiek in het kunstonderwijs', VLOR, p; 16

⁴ Zie ook de recente communicatie van de Europese Commissie 'Ook leerkrachten hebben behoefte aan goed onderwijs!' IP/07/1210 van 6 augustus 2007, waarin wordt aanbevolen om een cultuur van reflectie en onderzoek binnen het lerarenkorps te bevorderen.

Arbitragehof (nr. 44/2005 van 23 februari 2005) heeft een aanpassing van het structuurdecreet in dat opzicht afgedwongen. Los van dit puur juridische beletsel denken we dat het ook inhoudelijk niet aangewezen is om studenten na 180 studiepunten of drie jaar te laten doorstromen naar de lerarenopleiding. We argumenteerden hierboven al dat 180 studiepunten in de meeste gevallen te weinig is om voldoende artistieke competenties te verwerven. Het kan niet de bedoeling zijn om minder goede muzikanten in het onderwijs te laten instromen.

Een mogelijke denkpiste is om de masteropleiding sterker met de lerarenopleiding te verweven, zodat een lerarenopleiding, specifiek op maat van de muziek, geïntegreerd wordt in een aparte opleiding tot 'muziekleraar'. Deze nieuwe masteropleiding is dus geen afstudeerrichting binnen de master muziek zoals vandaag de afstudeerrichtingen muziekpedagogie, maar moet als een soort gecombineerde opleiding tussen twee studiedomeinen in, onderwijs enerzijds en muziek anderzijds, opleiden tot het specifieke beroep van leraar muziek. Dergelijke specifieke opleidingen tot muziekleraar bestaan vandaag al in een aantal Europese landen.

CONSERVATIE EN RESTAURATIE

De opleiding Conservatie en Restauratie, die zich nu binnen het hoger kunstonderwijs situeert en enkel aan de Hogeschool Antwerpen wordt aangeboden, heeft eigenschappen van twee studiegebieden. Ze zou beter binnen een gecombineerd studiegebied vallen of zelfs helemaal uit het hoger kunstonderwijs gehaald worden. Deze opleiding is sterk interdisciplinair en is in hoge mate op onderzoek gebaseerd. Het noodzakelijk academisch profiel van deze opleiding staat niet ter discussie. De afgestudeerden vinden gemakkelijk werk, want Vlaanderen heeft een groot kunstpatrimonium dat heel wat specialisten vereist. Financieel mag de verschuiving in studiegebied geen negatieve gevolgen hebben, want het is duidelijk dat deze hooggespecialiseerde opleiding een sterke basisfinanciering nodig heeft. We moeten ook bekijken of voor deze opleiding geen studieduurverlenging noodzakelijk is. In nationale en internationale context is een opleiding van slechts vier jaar of 240 studiepunten wellicht een concurrentieel nadeel voor de afgestudeerden. In de Franse Gemeenschap werd deze opleiding bij de invoering van de bachelor–masterstructuur opgetrokken tot vijf jaar. Bovendien ontbreekt nu een noodzakelijke component stage, dat binnen bijkomende studiepunten kan aangeboden worden.

Hogere instituten

De Vlaamse Regering heeft een beheersovereenkomst afgesloten met een aantal hogere instituten en met de instellingen die en excellente hogere kunstopleiding aanbieden: Orpheus Instituut, HISK, P.A.R.T.S., Operastudio en PoPoK. In deze beheersovereenkomst is opgenomen dat deze instituten een duidelijkere plaats moeten innemen binnen het hogeronderwijslandschap. Voor drie instellingen (P.A.R.T.S., PoPoK en Operastudio) houdt dit ook een structurele integratie in een instellingen voor hoger onderwijs in, tegen eind 2011. Er is eveneens opgenomen dat zij een taak hebben binnen de academisering van het hoger kunstonderwijs.

Gevolgen voor het personeel

Doctoraten

Het nu lopende proces van academisering en de invoering van de graad van doctor in de kunsten hebben een belangrijke impact op het personeel dat binnen dat hoger kunstonderwijs lesgeeft. De introductie van onderzoek in het curriculum vergt bijzondere vaardigheden en competenties van het personeel, en de overgang naar volledig academische context vraagt ook een evolutie naar meer doctorandi en gedoctoreerden binnen het personeelskorps. Toch leren we uit goede voorbeelden uit het buitenland dat een ideale mix van personeelsleden met verschillende competenties (en bijgevolg diploma's) zeer belangrijk is voor een kwalitatief hoogstaande artistiek onderwijs. Het artistieke moet steeds primeren, en het onderzoek in de kunsten is een middel daartoe, niet een doel op zich. Concreet betekent dit dat het mogelijk moet blijven dat 'top'artiesten lesgeven in het hoger kunstonderwijs, ongeacht hun diploma, en dat die artiesten de opleiding (mee) moeten 'dragen'. Het kan hier dus niet enkel gaan om erg beperkte opdrachten van gastdocenten. Anderzijds houdt dat ook in dat van een belangrijk deel van het personeel wél verwacht mag worden dat ze onderzoeksactief zijn. Doctoreren moet wel gestimuleerd worden, maar het mag geen dogma worden. Het is zinloos om te eisen dat er in het hoger kunstonderwijs een vergelijkbaar aantal gedoctoreerden zou lesgeven als aan de universiteiten, en dat is ook in het buitenland nergens zo. Het zou bovendien onrealistisch zijn, gezien het beperkt aantal doctoraten in de kunsten vandaag en de beperkte mogelijkheden tot toename daarvan in de komende decennia.

300.000 EURO SUBSIDIES VOOR DE ONDERSTEUNING VAN DE VOORBEREIDING VAN DOCTORATEN IN DE KUNSTEN

De financiering van de voorbereiding van deze doctoraten staat nog niet helemaal op punt. Kandidaat-promovendi kunnen een aanvraag indienen bij het FWO voor een doctoraatsbeurs en bij de universiteit of hogeschool zelf. Doch er is weinig ervaring hiermee. Daarom is het nuttig om de voorbereiding van doctoraten in de kunsten wat extra ondersteuning te geven zodat er capaciteit kan ontwikkeld worden en expertise opgebouwd worden met de voorbereiding van doctoraten in de kunsten zowel bij de associaties, de universiteiten en de hogescholen. Twee hogere kunstinstututen hebben als opdracht de ondersteuning van de begeleiding van de doctoraten in de Muziek en in de podiumkunsten. Daarnaast hebben de meeste universiteiten doctoral schools opgericht waarin de opleiding en vorming van promovendi een centrale plaats inneemt. Deze extra financiering moet de pooling van expertise bij de hogere kunstinstututen en de universiteiten stimuleren. In die zin is deze extra financiering geconditioneerd door het tot stand komen van een raamovereenkomst tussen de associaties en de die hogere kunstinstututen met betrekking tot de begeleiding en de opleiding van promovendi in de kunsten. De internationale samenwerking moet daarin aan bod komen.

Bijzondere salarisschalen

In het kader van het debat rond academiseren in het HKO kan ook de discussie rond de bijzondere salarisschaal weer op de agenda worden geplaatst. Art. 142. §1 van het Hogescholendecreet bepaalt dat het hogeschoolpersoneelsleden belast met artistiek gebonden onderwijsactiviteiten een salarisschaal van ongeveer 70 à 80% van de gangbare salarisschaal krijgen. Dit geldt voor zowel voltijdse als deeltijdse aanstellingen. Daartegenover staat een gunstige cumulregeling voor nevenactiviteiten van artistieke aard (Art. 150.). Als het personeelslid afziet van vrij artistiek cumuleren, kan wel de gangbare

salarisschaal toegekend worden mits uitdrukkelijke toestemming van het hogeschoolbestuur. De gangbare weddenschaal is vandaag enkel mogelijk voor voltijdse aanstellingen en dus zonder artistieke cumul.

Als nu de academisering consequent wordt verdergezet komt die regeling onder druk te staan. Personeelsleden, belast met artistiek gebonden vakken die een bijzondere salarisschaal hebben, mogen volgens artikel 113 van het hogescholendecreet enkel belast worden met onderwijsactiviteiten en met activiteiten in het kader van de ontwikkeling en de beoefening van de kunsten. Of daaronder ook artistiek onderzoek kan verstaan worden is onderwerp van debat, maar volgens bepaalde juristen is in de geest van artikel 113 onderzoek niet mogelijk binnen dat statuut. Dat illustreert zich overigens in artikel 105 § 2 van het hogescholendecreet, waar bepaald wordt dat een voltijds assistent met bijzondere salarisschaal geen recht heeft om (tenminste) de helft van zijn werktijd aan de voorbereiding van een doctoraat te besteden, in tegenstelling tot zijn collega's met de gangbare weddenschaal.

Art. 105. § 2 van het hogescholendecreet zou dan ook kunnen worden geschrapt. Artikel 113 moet ook worden verduidelijkt in de zin dat onderzoek tot de taak kan behoren van personeelsleden met artistiek gebonden salarisschalen.

Het is dus duidelijk dat de volledige afschaffing van de bijzondere weddenschaal niet wenselijk is. Wel lijkt er nood aan een flexibeler verloningssysteem dat toelaat een ideale mix van personeelsleden aan te werven met verschillende en gemengde profielen: onderwijs, onderzoek en artistiek.

Momenteel worden er verschillende denkpijpen voor een flexibeler verloningssysteem uitgewerkt in het kader van CAO II. Er zal verder met het veld, de vakbonden en alle betrokkenen bekeken worden of één van de voorgestelde alternatieven haalbaar is.

Uitbreiding professioneel aanbod

Wanneer de hierboven geschetste uitbreiding van het professioneel aanbod in het hoger kunstonderwijs realiteit wordt, heeft dat ook belangrijke implicaties voor het personeel. Zo is het stelsel van bijzondere salarisschalen momenteel niet mogelijk binnen het professioneel onderwijs. Ook de gunstige cumulregeling die er aan vast hangt is dus niet mogelijk. Maar er is ook het punt van de diplomaveisten, die verschillend zijn voor het academisch en het professioneel onderwijs. Zo zullen een aantal personeelsleden niet voldoen aan de diplomaveisten voor een ambt van hetzelfde niveau binnen het professioneel hoger onderwijs. Dit heeft te maken met concordantiemaatregelen uit het verleden die niet van toepassing zijn voor het professioneel onderwijs.

Een sterkere uniformisering van de personeelsstatuten voor de professionele en academische opleidingen zou dus binnen het hoger kunstonderwijs een heel aantal personeelsvraagstukken oplossen. Dit probleem overstijgt het hoger kunstonderwijs en moet dus globaler bekeken worden. In afwachting daarvan kunnen uiteraard overgangsmaatregelen worden voorzien.

Conclusies

1. De academisering zoals ze vandaag al volop bezig is, is erg zinvol en moet verdergezet worden. De voortgang in deze academisering zal begin 2008 specifiek

- getoets worden door de Erkeningscommissie met een tussentijdse indicatieve voortgangstoets. De opleidingen bereiden zich nu al volop voor op de accreditatie, waarbij sommige opleidingen hun zelfevaluatierapport zullen afwerken in 2008.
2. Indien een globaal rationalisatieplan wordt voorgelegd tegen eind november 2008 en goedgekeurd wordt, dan zullen daar extra financiële middelen tegenover staan.
 3. De hertekening van het hoger kunstonderwijs moet passen in een globaal raamwerk voor een rationeel aanbod waarin ook het aanbod in verwante professionele opleidingen buiten het kunstonderwijs (IWT, architectuur) wordt herbekeken. Het is belangrijk dat hiervoor ook over de associatiegrenzen heen wordt gekeken.
 4. Bij de hertekening van het studieaanbod moet ook aandacht gaan naar de uitbreiding van professioneel aanbod, waardoor een kwalitatief hoogstaand en arbeidsmarktgericht aanbod van opleidingen wordt gerealiseerd.
 5. De gevolgen voor het personeel van de al gebeurde en toekomstige hervormingen in het hoger kunstonderwijs moet bekeken worden in dat globale kader, en de nodige maatregelen naar statuut en verloning moeten genomen worden om de hervormingen te kunnen uitvoeren.